

SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN HARBIY O'QUV YURLARIGA NOMZODLARNI DASTLABKI SARALASHDA FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Jamoat xavfsizligi universiteti kafedra katta o'qituvchisi, dotsent
Kamilov Maxmudjan Abduqaxorovich

Annotatsiya: Mazkur maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining oliy harbiy ta'lim muassasalariga nomzodlarni dastlabki saralash jarayonida qo'llanilishi masalalari tahlil qilinadi. Harbiy o'quv yurtlariga qabul qilishning amaldagi bosqichma-bosqich tartibi ko'rib chiqilib, unda sun'iy intellekt vositalarining hujjatlarni dastlabki tekshirish, test natijalarini tahlil qilish, psixologik-kasbiy moslikni baholashga ko'maklashuvchi vosita sifatidagi o'rni asoslanadi. Maqolada raqamli saralash tizimlarini joriy etishning huquqiy, tashkiliy va axloqiy jihatlari, shuningdek yakuniy qarorni inson (mutaxassis komissiya) tomonidan qabul qilinishi tamoyilining saqlanib qolishi zarurati ko'rsatib o'tiladi. Tadqiqot natijalari asosida harbiy ta'lim tizimiga sun'iy intellektni bosqichma-bosqich joriy etish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, harbiy ta'lim muassasasi, nomzodlarni saralash, raqamlashtirish, qabul komissiyasi, test sinovi, psixologik-kasbiy tanlov, elektron hukumat, ma'lumotlar xavfsizligi, avtomatlashtirilgan tizim.

Аннотация: В данной статье анализируются вопросы применения технологий искусственного интеллекта в процессе предварительного отбора кандидатов в высшие военные учебные заведения. Рассматривается действующий поэтапный порядок приёма в военные учебные заведения, обосновывается роль средств искусственного интеллекта как вспомогательного инструмента в предварительной проверке документов, анализе результатов тестирования, оценке психологической и профессиональной пригодности. В статье раскрываются правовые, организационные и этические аспекты внедрения цифровых систем отбора, а также необходимость сохранения принципа принятия окончательного решения человеком (экспертной комиссией). На основе результатов исследования разработаны предложения по поэтапному внедрению искусственного интеллекта в систему военного образования.

Ключевые слова: искусственный интеллект, военное учебное заведение, отбор кандидатов, цифровизация, приёмная комиссия, тестовое испытание, психолого-профессиональный отбор, электронное правительство, безопасность данных, автоматизированная система.

Zamonaviy raqamli texnologiyalar, jumladan sun'iy intellekt vositalari, davlat boshqaruvining deyarli barcha sohalariga, shu jumladan ta'lim tizimiga faol tatbiq etilmoqda. Harbiy ta'lim muassasalari kursantlar kontingentini sifatli shakllantirish ularning kelajakdagi mudofaa qobiliyatini ta'minlashning muhim omili hisoblanadi, shu sababli nomzodlarni tanlash jarayonining aniqligi, tezkorligi va shaffofligi alohida ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasida oliy harbiy ta'lim muassasalariga nomzodlarni saralab olish va qabul qilish tartibi amaldagi qonunchilikka muvofiq bosqichma-bosqich amalga oshiriladi: tibbiy ko'rik, kasbiy-psixologik tanlov, jismoniy tayyorgarlik sinovlari va davlat test sinovlari. Har bir bosqichda katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash, hujjatlarni tekshirish va natijalarni tahlil qilish talab etiladi, bu esa jarayonni avtomatlashtirish va raqamlashtirish zaruratini keltirib chiqaradi. Shu nuqtai nazardan, sun'iy intellekt texnologiyalarining ushbu jarayonlarga ko'maklashuvchi vosita sifatida qo'llanilishi dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqolaning maqsadi — harbiy o'quv yurtlariga nomzodlarni dastlabki saralashda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning mumkin bo'lgan yo'nalishlarini aniqlash, ularning afzalliklari va xavflarini tahlil qilish hamda ushbu sohani rivojlantirish bo'yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining tegishli qarori bilan tasdiqlangan nizomga muvofiq, oliy harbiy ta'lim muassasalarida kursantlar kontingentini sifatli butlash uchun bosqichma-bosqich saralash tadbirlari amalga oshiriladi, bir bosqichdan muvaffaqiyatli o'ta olmagan nomzod keyingi bosqichga qo'yilmaydi. Ushbu jarayon nomzodlarning hujjatlarini qabul qilish, tibbiy-psixologik ko'rikdan o'tkazish, jismoniy tayyorgarlik va davlat test sinovlarini o'z ichiga oladi.

Amaliyotda nizomda nazarda tutilganidek, mudofaa ishlari bo'limlari zarur hujjatlarni tegishli davlat organlaridan, jumladan "Elektron hukumat" tizimining idoralararo integratsiyalashuv platformasi orqali so'rab olishlari mumkin, bu esa qabul jarayonining allaqachon qisman raqamlashtirilganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, nomzodlarning katta sonini qisqa muddatda baholash, ularning hujjatlari va natijalarini tahlil qilish jarayoni yuqori mehnat sarfini talab qiladi, bu esa sun'iy intellekt asosidagi qo'shimcha vositalarni joriy etish imkoniyatlarini ko'rib chiqishni taqozo etadi.

Sun'iy intellekt texnologiyalarini harbiy o'quv yurtlariga nomzodlarni dastlabki saralashda qo'llashning bir necha yo'nalishlarini ajratib ko'rsatish mumkin. Birinchidan, hujjatlarni avtomatik tekshirish va tasniflash — taqdim etilgan ta'lim, tibbiy va boshqa hujjatlarning to'liqligi hamda belgilangan talablarga muvofiqligini dastlabki tekshirish orqali qabul komissiyasi zimmasidagi texnik yukni kamaytirish mumkin.

Ikkinchidan, test natijalarini tahlil qilish va bashoratlash — nomzodning davlat test sinovlaridagi natijalari, o'quv ko'rsatkichlari asosida uning kelgusi o'quv

jarayonidagi muvaffaqiyat ehtimolini statistik modellar yordamida baholash mumkin. Uchinchi, kasbiy-psixologik moslikni dastlabki baholashda yordamchi vosita sifatida — tuzilgan so'rovnoma va test natijalarini tahlil qiluvchi algoritmlar orqali nomzodning harbiy xizmatga psixologik tayyorligi bo'yicha dastlabki xulosalar shakllantirish mumkin, biroq bunday xulosalar faqat mutaxassis-psixologlar tomonidan yakuniy qaror qabul qilishda yordamchi ma'lumot sifatida ko'rib chiqilishi lozim.

To'rtinchi, murojaatlarni tezkor tasniflash va yo'naltirish — nomzodlarning arizalari va murojaatlarini avtomatik tarzda tegishli yo'nalish (harbiy-tibbiyot, harbiy-texnika, aviatsiya va boshqalar) bo'yicha tasniflash orqali qabul jarayonini tezlashtirish mumkin.

Sun'iy intellekt texnologiyalarini harbiy ta'lim tizimiga tatbiq etishda bir qator muhim tamoyillarga rioya qilish zarur. Eng avvalo, yakuniy qaror har doim inson — vakolatli qabul komissiyasi tomonidan qabul qilinishi kerak; sun'iy intellekt faqat yordamchi, tavsiya beruvchi vosita sifatida ishlatilishi lozim, aks holda nomzodlarning huquqlari buzilishi va noodil qarorlar qabul qilinishi xavfi yuzaga keladi.

Ikkinchi, nomzodlarning shaxsiy va tibbiy ma'lumotlarini qayta ishlashda ma'lumotlar maxfiylik va kiberxavfsizlik talablariga qat'iy rioya qilinishi shart, chunki harbiy sohaga oid ma'lumotlar alohida himoya rejimini talab qiladi. Uchinchi, algoritmlarning shaffofligi va xolisligini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi — noto'g'ri yoki noaniq ma'lumotlar asosida o'qitilgan algoritmlar nomzodlarga nisbatan noxolis (diskriminativ) xulosalar chiqarishi mumkin, shu sababli bunday tizimlar muntazam ravishda mutaxassislar tomonidan tekshirib turilishi lozim.

To'rtinchi, sun'iy intellekt tizimlarini joriy etish tegishli me'yoriy-huquqiy asosni ishlab chiqishni, jumladan ularning maqomi, foydalanish chegaralari va javobgarlik masalalarini aniq belgilab beruvchi qoidalar qabul qilishni taqozo etadi.

Muammolar va takliflar:

O'tkazilgan tahlil asosida quyidagi asosiy muammolar aniqlandi:

- harbiy ta'lim tizimida sun'iy intellekt texnologiyalarini qo'llashning huquqiy asoslari hali yetarlicha ishlab chiqilmaganligi;
- tegishli dasturiy vositalar va ma'lumotlar bazalarining harbiy sohaning maxsus talablariga moslashtirilmaganligi;
- qabul komissiyasi a'zolarining raqamli vositalar bilan ishlash bo'yicha malakasi yetarli darajada emasligi;
- ma'lumotlar xavfsizligi va maxfiylikni ta'minlash bo'yicha aniq mexanizmlarning mavjud emasligi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagi takliflar ilgari surildi: birinchi, harbiy ta'lim muassasalariga qabul qilish jarayonida sun'iy intellekt vositalaridan foydalanishning huquqiy maqomini belgilovchi maxsus nizom yoki yo'riqnoma ishlab

chiqish; ikkinchidan, dastlabki bosqichda faqat texnik-hujjatlarni tekshirish va statistik tahlil funksiyalari bilan cheklangan pilot loyihalarni joriy etish; uchinchidan, qabul komissiyasi a'zolari uchun raqamli texnologiyalar bo'yicha maxsus o'quv kurslarini tashkil etish; to'rtinchidan, ishlab chiqilayotgan tizimlarning ma'lumotlar xavfsizligi standartlariga muvofiqligini ta'minlovchi nazorat mexanizmlarini joriy etish; beshinchidan, sun'iy intellekt tavsiyalarining har doim inson tomonidan yakuniy tasdiqlanishi tamoyilini me'yoriy jihatdan mustahkamlash.

Sun'iy intellekt texnologiyalari harbiy o'quv yurtlariga nomzodlarni dastlabki saralash jarayonini tezlashtirish, hujjatlarni qayta ishlashdagi texnik yukni kamaytirish va tahliliy jarayonlarning aniqligini oshirishda samarali yordamchi vosita bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, ushbu texnologiyalarni joriy etish faqat aniq huquqiy asos, ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlovchi mexanizmlar va yakuniy qarorni inson tomonidan qabul qilish tamoyilini saqlab qolgan holda amalga oshirilishi lozim. Bosqichma-bosqich, sinov-loyiha asosida joriy etish yondashuvi harbiy ta'lim tizimida raqamli transformatsiyani xavfsiz va samarali tarzda amalga oshirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — Toshkent, 2023-yil tahriri.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 27-dekabrda 775-son "O'zbekiston Respublikasi oliy harbiy ta'lim muassasalarida o'qishga nomzodlarni saralab olish va qabul qilish, kursantlarni o'qishdan chetlashtirish va qayta tiklash tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida"gi qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining sun'iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish sohasidagi farmon va qarorlari, 2021-2025.
4. Alimov, R. Raqamli boshqaruv va sun'iy intellekt: huquqiy jihatlar. — Toshkent: Adolat, 2023.
5. Karimova, N. Ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarni qo'llash muammolari. — Toshkent: TDYU nashriyoti, 2024.
6. Oliy harbiy ta'lim muassasalariga nomzodlarni o'qishga qabul qilish tartibi bo'yicha rasmiy materiallar, oliygoh.uz, 2024.